

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi terveyden edistämisen määrärahasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että säädetään laki terveyden edistämisen määrärahasta. Samalla kumottaisiin toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain ja raittiustyölain tupakoinnin ja päihteiden käytön ehkäisyn ja vähentämisen sekä terveyden edistämisen rahoitusta koskevat säännökset. Esityksen tarkoituksena on selkiyttää terveyden edistämisen rahoituksen hallinnointia ja joustavoittaa määrärahan käyttöä sekä parantaa terveyden edistämisen määrärahalla rahoitetun hanke-toiminnan tuloksellisuutta sekä lisätä hanke-toiminnan ja terveyden edistämisen muun kehittämistoiminnan yhteensovittamista. Lisäksi siirrettäisiin eräitä toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain mukaan sosiaali- ja terveysministeriölle kuuluvia terveyden edistämisen määrärahaan liittyviä

tehtäviä Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle.

Määrärahan mitoitus perustuisi väestön päihteiden käytön ja tupakoinnin yleisyyteen ja niistä aiheutuneisiin haittoihin sekä muuhun terveyskäyttämiseen. Mitoituksen lähtökohtana on nykyisen suuruinen määräraha.

Terveyden edistämisen määrärahasta voitaisiin edelleen myöntää valtionavustuksia järjestöille, säätiöille, kunnille ja muille toimijoille. Määrärahasta voitaisiin myös aikaisempaan tapaan tehdä sopimuksia valtionhallinnon laitosten kanssa terveyden edistämisen hankkeista.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä elokuuta 2009.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT	3
1. Nykytila	3
1.1. Terveyden edistämisen määrärahaa koskeva lainsäädäntö	3
1.2. Terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelman valmistelu	3
1.3. Käyttösuunnitelman vahvistaminen	3
1.4. Käyttösuunnitelman toimeenpano	4
1.5. Terveyden edistämisen määrärahalla rahoitettujen hankkeiden jakautuminen toimijoittain	4
1.6. Määrärahan hallinnointiin liittyviä tietoja	5
1.7. Terveyden edistämisen määrärahan kehittämissuunnitelmat	5
1.8. Nykytilan arviointi ja lainsäädännön muutostarve	6
2. Ehdotetut muutokset	6
3. Esityksen vaikutukset	6
4. Asian valmistelu	7
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	7
1. Lakiehdotusten perustelut	7
1.1. Laki terveyden edistämisen määrärahasta	7
1.2. Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi	9
1.3. Raittiustyölaki	9
2. Tarkemmat säännökset ja määräykset	9
3. Voimaantulo	9
LAKIEHDOTUKSET	10
Laki terveyden edistämisen määrärahasta	10
Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta....	12
Laki raittiustyölain 10 ja 11 §:n kumoamisesta.....	13
LIITE	14
RINNAKKAISTEKSTI.....	14
Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta....	14

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila

1.1. Terveyden edistämisen määrärahaa koskeva lainsäädäntö

Terveyden edistämisen määräraha on lakisääteinen määräraha. Toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain (693/1976) 27 §:n mukaan valtion talousarvioon on otettava määräraha, joka vastaa 0,45 prosenttia tupakkaveron arvioidusta tuotosta. Määrärahaa voidaan käyttää tupakoinnin ehkäisytyöhön ja terveystieteiden sekä terveystieteiden tukeeseen, seurantaan ja toimintaan tupakoinnin vähentämiseksi. Määrärahan käytöstä päätehtään sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamalla käyttösuunnitelmalla. Raittiustyölain (828/1982) 10 §:n mukaan valtion talousarvioon on vuosittain otettava määräraha päihitteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisemistä tarkoittavaan toimintaan. Sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa vuosittain määrärahan käyttösuunnitelman. Määräraha on vähintään 7 senttiä asukasta kohden. Valtionavustuslain (688/2001) säännöksiä sovelletaan määrärahasta myönnettäviin valtionavustuksiin.

Terveyden edistämisen määräraha on valtion talousarvion momentilla 33.70.50 ja siihen on lakisääteisen osuuden lisäksi otettu määräraha terveyden edistämiseen. Talousarviossa määrätään määrärahan suuruus, tavoitteet ja painoalueet. Vuoden 2009 talousarviossa määräraha on yhteensä 9 300 000 euroa.

1.2. Terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelman valmistelu

Sosiaali- ja terveysministeriön toukokuussa valmistuvassa talousarvioesityksessä määritellään seuraavan vuoden terveyden edistämisen määrärahan suuruus, tavoitteet ja painoalueet. Samassa yhteydessä ministeriö antaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle ja Terveyden edistämisen keskukselle käyttösuunnitelman valmisteluun liittyvät valmisteluohjeet ja määrärahaesityksen sekä ohjeet lääninhallituksille ja Työterveyslaitokselle

hanke-ehdotusten tekemisestä.

Terveyden edistämisen määräraha ilmoitetaan haettavaksi toukokuussa. Hanke-ehdotusten jättöaika päättyy kesäkuun puolesta välissä. Järjestöt osoittavat hanke-ehdotuksensa Terveyden edistämisen keskukselle. Kuntien, kuntayhtymien, oppilaitosten ja korkeakoulujen sekä tutkimuksia koskevat ja muut hanke-ehdotukset osoitetaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen. Lääninhallitukset ja Työterveyslaitos toimittavat hanke-ehdotuksensa suoraan ministeriöön. Terveyden edistämisen keskus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toimittavat omien hankkeidensa hanke-ehdotukset suoraan ministeriöön.

Kaikki hanke-ehdotukset arvioidaan ministeriön ohjeiden mukaan. Terveyden edistämisen keskuksen saapuneiden hanke-ehdotuksien arvioinnissa käytetään Terveyden edistämisen keskuksen laatimia arviointikriteereitä. Arvioinnin suorittavat ulkopuoliset asiantuntijat. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen omat asiantuntijat arvioivat laitoksen saapuneet hanke-ehdotukset käyttäen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laatimia arviointikriteereitä. Tutkimushankkeille on omat arviointikriteerit. Ministeriö arvioi lääninhallitusten, Työterveyslaitoksen sekä Terveyden edistämisen keskuksen ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen omat hanke-ehdotukset.

Sen jälkeen kun hallitus on antanut valtion talousarvioesityksen eduskunnalle, ministeriö antaa tarkennetut ohjeet ja määrärahaesitykset Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle ja Terveyden edistämisen keskukselle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Terveyden edistämisen keskus laativat syyskuussa ministeriölle ehdotuksen käyttösuunnitelmaan otettavista hankkeista.

1.3. Käyttösuunnitelman vahvistaminen

Sosiaali- ja terveysministeriössä käyttösuunnitelman valmistelusta vastaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto. Osasto laatii käyttösuunnitelmaehdotuksen hyödyntäen Terveyden ja hyvinvoinnin lai-

toksen ja Terveyden edistämisen keskuksen arviointi- ja valmistelutyön. Käyttösuunnitelmaehdotuksesta rakennetaan tasapainoinen kokonaisuus, jossa on otettu huomioon määrärahan lainsäädäntö, terveyspoliittiset tavoitteet sekä valtion talousarvioesityksessä terveyden edistämisen määrärahan momentin selvitysosassa sekä määrärahaa koskevassa ilmoituksessa esitetyt tavoitteet ja painoalueet.

Käyttösuunnitelmaehdotus esitellään peruspalveluministerille marraskuussa. Se laaditaan valtion talousarvioesityksen mukaiselle määrärahalle. Peruspalveluministerin hyväksyttyä käyttösuunnitelmaehdotuksen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto lähettää käyttösuunnitelmaehdotukseen otettujen hanke-ehdotusten tekijöille ilmoituksen ja hankesuunnitelman tarkennuspyynnön sekä sopimusasiakirjat. Tarkennettu hankesuunnitelma tulee laatia käyttösuunnitelmaehdotuksessa esitetyille summalle. Tarkennetut hankesuunnitelmat ja sopimusasiakirjat on palautettava joulukuussa. Osasto voi pyytää tarvittaessa lisäselvityksiä ja tarkennuksia.

Eduskunnan hyväksyttyä valtion talousarvion käyttösuunnitelmaehdotus viimeistellään ministeriön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osastolla. Mikäli talousarvioesitykseen on tehty muutoksia eduskunnassa ne otetaan huomioon käyttösuunnitelman viimeistelyssä. Peruspalveluministeri vahvistaa käyttösuunnitelman hankekohtaisena tammikuun alussa. Hankekohtaiset valtionavustuspäätökset ja hankkeita koskevat sopimukset tekee vahvistetun käyttösuunnitelman pohjalta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osaston osastopäällikkö.

1.4. Käyttösuunnitelman toimeenpano

Käyttösuunnitelman toimeenpanosta vastaa ministeriössä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto. Toimeenpanoon liittyvistä maksatus-, seuranta- ja valvontatehtävistä ministeriö tekee sopimuksen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Terveyden edistämisen keskuksen kanssa. Sopimuksien ja ministeriön antamien ohjeiden mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Terveyden edistämisen keskus huolehtivat hankkeiden mak-

satuksesta, seuraavat hankkeiden etenemistä, tarkastavat rahoitettujen hankkeiden loppuselvitykset sekä laativat niistä yhteenvedon ja arvion ministeriölle. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto tekee yhteenvedojen pohjalta hanketarkastuksia. Läänihallitusten ja Työterveyslaitoksen hankkeiden loppuselvitykset sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Terveyden edistämisen keskuksen omien hankkeiden loppuselvitykset tarkastetaan ministeriössä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto on kehittänyt rahoitettujen hankkeiden seurantaa, tarkastusta, arviointia ja hankkeiden tulosten hyödyntämistä yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Terveyden edistämisen keskuksen kanssa. Ulkopuolinen arvioija arvioi vuosittain kaikki rahoitetut hankkeet. Arviointiraportti julkaitaan ministeriön internetsivuilla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Terveyden edistämisen keskuksen sivuilla on esitelty esimerkkejä hyvistä hankkeista.

1.5. Terveyden edistämisen määrärahalta rahoitettujen hankkeiden jakautumisen toimijoittain

Vuoden 2009 määrärahaan liittyen käsiteltiin yhteensä 315 hanke-ehdotusta ja niiden haettu yhteissumma oli noin 35 miljoonaa euroa. Rahoitusta sai 99 hanketta yhteensä 9 300 000 euroa. Rahoitus jakautui vuonna 2009 seuraavasti eri toimijoille.

Toimijataho	hankkeita	euroa
Järjestöt	32	4 210 000
Kunnat ja kunta-yhtymät	21	1 411 000
Tutkimushankkeet (yliopistot ja UKK-instituutti)	11	851 000
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos	24	2 100 000
Läänihallitukset	5	310 000
Muut valtionhallinnon laitokset	2	70 000
Työterveyslaitos	2	250 000
Sosiaali- ja terveysministeriö	2	98 000
Yhteensä	99	9 300 000

1.6. Määrärahan hallintoihin liittyviä tietoja

Hanke-ehdotuksia vastaanotetaan vuosittain noin 300 kappaletta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vastaanottaa noin 160, Terveyden edistämisen keskus noin 120 ja sosiaali- ja terveysministeriö noin 20 hanke-ehdotusta. Kunkin hankkeen arvioi pääsääntöisesti kaksi asiantuntijaa. Arvioijina toimii yhteensä noin 40 asiantuntijaa.

Peruspalveluministerin vahvistaman hankekohtaisen käyttösuunnitelman jälkeen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto lähettää rahoitetuille hankkeille valtionavustuspäätökset ja tekee sopimukset valtionhallinnon laitosten kanssa sekä sopimukset hankkeiden hallinnoinnista Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Terveyden edistämisen keskuksen kanssa. Osasto tekee yhteensä 130 valtionavustuspäätöstä ja sopimusta. Kielteisiä valtionavustuspäätöksiä lähetetään noin 150 ja kielteisiä päätöksiä valtionhallinnon laitoksille 30. Määrärahaa koskevia päätöksiä ja sopimuksia osastolla on siis yhteensä noin 310 vuosittain.

Ministeriö maksaa määrärahat Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle ja Terveyden edistämisen keskukselle niiden kautta hallinnoitujen hankkeiden maksamista varten. Lisäksi ministeriö maksaa suoraan osan määrärahoista, yhteensä noin 20 laskua vuodessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Terveyden edistämisen keskus maksavat hankkeiden määrärahat ja niillä on yhteensä noin 320 laskua vuodessa. Hankkeiden loppuselvityksiä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa ja Terveyden edistämisen keskuksessa käsitellään yhteensä noin 100 vuodessa.

Terveyden edistämisen määrärahaan liittyviin valmistelu- ja toimeenpanotehtäviin käytetään Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa ja Terveyden edistämisen keskuksessa ja sosiaali- ja terveysministeriössä vuodessa yhteensä arviolta noin neljä henkilötyövuotta.

1.7. Terveyden edistämisen määrärahan kehittämissuhteet

Valtiontalouden tarkastusvirasto suoritti vuosina 2006 ja 2007 terveyden edistämisen

määrärahoihin toimintatarkastuksen ja antoi siitä 2 päivänä huhtikuuta 2008 tarkastuskertomuksen 160/2008. Valtiontalouden tarkastusviraston kannanottoja on esitetty myös tarkastusviraston eduskunnalle vuonna 2008 antamissa kertomuksissa K10/2008 ja K15/2008. Valtiontalouden tarkastusvirasto esitti selvitettäväksi määrärahan lainsäädäntöä sekä määrärahan hallintoihin, valvontaa, tuloksellisuuden arviointia ja tulosten hyödyntämistä sekä määrärahan käyttöä alaisten laitosten hankkeisiin. Tarkastusviraston mielestä määrärahojen hallintoihin tulisi keskittää sosiaali- ja terveysministeriöön. Erityisesti Terveyden edistämisen keskus ry:n tehtäviä avustuspäätösten valmistelussa Tarkastusvirasto piti ongelmallisena. Valtionhallinnon laitosten hankkeiden rahoitusta pidettiin talousarvion säännösten kannalta tarkastellen riittämättömästi perusteltuna. Hankerahoituksella on tarkastusviraston näkemyksen mukaan tuettu jatkuvaluonteista toimintaa. Tarkastusvirasto esitti, että määrärahan käyttötarkoitus ja käytötapa selkiytetään ja talousarviotekstiä täsmennetään. Tarkastusvirasto piti tärkeänä, että jos terveyden edistämisen määrärahaan liittyvät tehtävät, päätöksentekoa lukuun ottamatta, siirretään uudelle Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle niin laitoksen omat hankkeet ja muu terveyden edistämisen määrärahaan liittyvä toiminta pidetään selkeästi erillään. Tarkastusviraston mielestä on myös selkiytettävä uuden laitoksen ja laajemminkin valtion laitosten perustoiminnan ja hankerahoituksella toteutetun toiminnan rajat.

Määräraha on terveyden edistämisen toimijoiden hyvin tuntema ja hanke-ehdotuksia on vuosittain tehty varsin runsaasti. Toimijoilta ei ole tullut kritiikkiä määrärahan hallintoihin. Ongelmana hakijat ovat pitäneet sitä, että vuosittain pääsee varsin vähän uusia hankkeita rahoituksen piiriin, koska useimmat hankkeet ovat useampivuotisia, usein kolmi- tai nelivuotisia.

Ulkopuoliset arvioijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että hankkeiden tavoitteet ovat useasti melko yleisellä tasolla eivätkä yksittäisen hankkeen toimenpitein saavutettavissa. Hankkeiden tulosten hyödyntämiseen tulisi heidän mukaansa kiinnittää enemmän huomiota.

1.8. Nykytilan arviointi ja lainsäädännön muutostarve

Terveyden edistämisen määrärahan perusteena oleva lainsäädäntö ei enää kaikilta osin vastaa terveyden edistämistoiminnassa tapahtunutta kehitystä. Päihteiden käytön haittojen sekä tupakoinnin ehkäisy ja vähentäminen ovat edelleen keskeinen osa terveyden edistämistoimintaa, mutta myös muut väestön terveyskäyttämiseen liittyvät tekijät, kuten esimerkiksi ravinto ja liikunta ovat nousseet yhä tärkeämmiksi alueiksi. Terveyden edistämisessä painotetaan nykyisin voimakkaasti myöskin terveyden edistämisen rakenteiden, menetelmien ja laadun kehittämistä. Nykyinen lainsäädäntö sitoo terveyden edistämisen rahoituksen liaksi tupakoinnin kehityksessä tapahtuviin muutoksiin eikä huomio riittävästi muita väestön terveyskäyttämisen tahtuneita muutoksia.

Terveyden edistämisen rahoituksesta säädetään nykyisin kahdessa eri laissa. Tämä ei ole tarkoituksenmukaista toiminnan kehittämisen kannalta. Valtiontalouden tarkastusvirasto tarkastuskertomuksessaan 160/2008 todennut, että on tarpeen selvittää terveyden edistämisen lainsäädännön uudistamistarve erityisesti tarkastellen terveyden edistämisen yleisen ohjauksen ja hankerahoituksen yhteensovittamista sekä sitä, miten rahoitetun toiminnan tuloksellisuuden arviointia voitaisiin kehittää.

2. Ehdotetut muutokset

Ehdotetaan, että säädetään laki terveyden edistämisen määrärahasta. Samalla kumottaisiin toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain ja raittiustyölain tupakoinnin ja päihteiden käytön ehkäisyn ja vähentämisen rahoitusta sekä terveyden edistämisen rahoitusta koskevat säännökset.

Lisäksi siirrettäisiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle eräitä terveyden edistämisen määrärahaan kiinteästi liittyviä tehtäviä, jotka toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain mukaan nykyisin kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle.

Ministeriöstä siirrettäisiin terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelman valmistelu- ja toimeenpanotehtävät Terveyden

ja hyvinvoinnin laitokselle. Samassa yhteydessä on tarkoitus tehdä valtion talousarviossa määrärahasiirto, jossa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen omien hankkeiden rahoitus siirrettäisiin laitoksen talousarvioon, eikä niitä enää käsiteltäisi ja rahoitettaisi terveyden edistämisen määrärahan yhteydessä.

Määrärahan mitoitus koskevat säännökset muuttuisivat. Määräraha on aikaisemmin perustunut toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain mukaan tupakkaveron arvioituun tuottoon ja raittiustyölain osalta maamme väkilukuun. Nyt esitetään, että mitoitus perustuisi väestön päihteiden käytön ja tupakoinnin yleisyyteen ja niistä aiheutuviin haittoihin sekä muuhun terveyskäyttämiseen.

Ehdotetut muutokset selkeyttäisivät terveyden edistämisen määrärahan lainsäädäntöä ja loisivat toimivat rakenteet määrärahan hallinnoinnille. Muutokset mahdollistaisivat terveyden edistämisen määrärahaalla rahoitetun toiminnan ja muun terveyden edistämistoiminnan nykyistä paremman yhteensovittamisen.

3. Esityksen vaikutukset

Ehdotetulla lailla selkiytettäisiin terveyden edistämisen määrärahaan liittyvää päätöksentekoa ja hallinnointia. Se säilyttäisi määrärahan käytön suunnittelun, ohjauksen ja hankekohtaisen päätöksenteon sosiaali- ja terveysministeriössä. Sosiaali- ja terveysministeriö voisi keskittyä nykyistä paremmin määrärahaalla rahoitettavan toiminnan kokonaisvaltaiseen ohjaamiseen, kehittämiseen ja tuloksien hyödyntämiseen samalla kun rutiiniluontoiset tehtävät vähenisivät. Esitys vahvistaisi terveyden edistämisen hankerahoituksen ja muun terveyden edistämisen ohjauksen ja kehittämistoiminnan yhteensovittamista.

Esitys selkiyttäisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asemaa valmistelussa ja toimeenpanossa sekä lisäisi valmistelu- ja toimeenpanotehtävien läpinäkyvyyttä. Esityksen mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos voisi käyttää käyttösuunnitelman valmistelussa ja toimeenpanossa apunaan muita hallinnonalan viranomaisia ja laitoksia sekä yksityisoikeudellisia yhteisöjä samalla tavalla kuin ministeriö on käyttänyt aiemmin.

Yksittäisen hankkeeseen osoitettavasta määrärahasta päättäisi edelleen sosiaali- ja terveysministeriö vahvistamallaan hankekohdaisella käyttösuunnitelmalla. Vahvistetun käyttösuunnitelman pohjalta yksittäiset valtionapupäätökset ja sopimukset tekisi ministeriön sijasta Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, joka ei siis kuitenkaan voisi vaikuttaa hankkeiden saamaan rahoitukseen. Yksittäisten hankkeiden toteuttajien asemaan ja toimintaan esitys ei aiheuttaisi muutoksia. Määrärahaan liittyviin aikatauluihin ei tulisi muutoksia.

Määrärahan mitoitusta koskevat säännökset muuttuisivat. Mitoitusta arvioitaessa voitaisiin käyttää apuna valtakunnallisia väestön terveyskäyttäytymisen seurantatutkimuksia, tupakan ja alkoholijuomien myyntiä ja maahantuontia koskevia tilastoja ja tutkimuksia. Lähtökohtana on, että alussa määräraha olisi nykyisen suuruinen. Mitoituksesta päätettäisiin valtiontalouden kehyspäätöksen puitteis-

sa talousarvion valmistelun yhteydessä ja lopullisesti valtion talousarviossa.

4. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriössä. Esityksen pohjana on ollut sosiaali- ja terveysministeriön asettaman terveyden edistämisen määrärahalla rahoitettavan toiminnan kehittämistyöryhmän muistio (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:48). Työryhmässä oli jäsenet sosiaali- ja terveysministeriön lisäksi Kansanterveyslaitoksesta ja Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta. Lisäksi työryhmä kuuli asiantuntijoita valtiovarainministeriöstä, Valtiontalouden tarkastusvirastosta, Raha-automaattiyhdistyksestä ja Terveyden edistämisen keskus ry:stä. Esityksestä ei pyydetty lausuntoja, koska kaikkia asianomaisia tahoja kuultiin jo työryhmän työskentelyn aikana.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki terveyden edistämisen määrärahasta

1 §. Määräraha. Valtion talousarvioon ehdotetaan otettavaksi vuosittain määräraha terveyden edistämiseen sekä päihteiden käytön ja tupakoinnin ehkäisyyn ja vähentämiseen. Määräraha olisi tarkoitettu terveyden edistämisen kokeilu- ja kehittämishankkeisiin sekä terveyden edistämistä tukeviin tutkimushankkeisiin ja ohjelmiin. Määrärahan käyttö tarkoitus ei siis muuttuisi nykyisestä. Määrärahan mitoitusta perustuisi esityksen mukaan väestön päihteiden käytön ja tupakoinnin yleisyyteen ja niistä aiheutuneisiin haittoihin sekä muuhun terveyskäyttäytymiseen. Määrärahan mitoitusta arvioitaessa voitaisiin käyttää apuna valtakunnallisia väestön terveyskäyttäytymisen seurantatutkimuksia sekä tupakan ja alkoholijuomien kulutusta, myyntiä ja maahantuontia koskevia tilastoja ja

tutkimuksia. Määrärahan ehdotettu mitoitustapa mahdollistaisi nykyistä paremmin väestön päihteiden käytössä ja tupakoinnissa ja muussa terveyskäyttäytymisessä tapahtuneiden muutosten huomioon ottamisen rahoituksen suuntaamisessa sekä vahvistaisi kokonaisvaltaista terveyden edistämisen näkökulmaa. Mitoituksen lähtökohtana olisi nykyisen suuruinen määräraha.

2 §. Käyttösuunnitelma. Pykälän 1 momentin mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos valmistelisi vuosittain sosiaali- ja terveysministeriölle ehdotuksen terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelmaksi.

Pykälän 2 momentin mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaisi terveyden edistämisen määrärahan hankekohtaisen käyttösuunnitelman ja tekisi sitä koskevan toimeenpanopäätöksen. Toimeenpanopäätökseen sisältyisi hankkeita koskevat avustusehdot ja sopimusehdot sekä hankkeiden raportoinnissa käytettävät lomakemallit. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vastaisi käyttö-

suunnitelman toimeenpanosta ministeriön antaman toimeenpanopäätöksen mukaisesti. Toimeenpanotehtävään liittyen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos maksaisi hankkeiden määrärahat, valvoisi määrärahojen käyttöä, tarkastaisi hankkeiden loppuselvitykset ja antaisi selvityksen ministeriölle määrärahan käytöstä, saaduista tuloksista ja niiden hyödyntämisestä.

Pykälän 3 momentin mukaan käyttösuunnitelman toimeenpanossa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos voisi käyttää ulkopuolista asiantuntija-apua samalla tavalla kuin käyttösuunnitelman valmistelussa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos voisi käyttää apunaan muita hallinnonalan viranomaisia ja laitoksia sekä yksityisoikeudellisia yhteisöjä. Säännös mahdollistaisi samalla tavalla kuin aikaisemminkin laajan asiantuntijaosaamisen käytön käyttösuunnitelman valmistelussa. Tehtävä tulisi tarvittaessa kilpailuttaa kilpailulainsäädännön mukaisesti ja siitä tulisi tehdä sopimus.

Pykälä selkiyttäisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asemaa käyttösuunnitelman valmistelussa ja toimeenpanossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa käyttösuunnitelman valmistelu- ja toimeenpanotehtävä voitaisiin kytkeä muuhun laitoksen tekemään terveyden edistämisen asiantuntija-, ohjaus- ja kehittämistoimintaan.

3 § Valtionavustukset ja sopimukset. Pykälän 1 momentin mukaan terveyden edistämisen määrärahaista voitaisiin aikaisempaan tapaan myöntää valtionavustuksia järjestöille, säätiöille, kunnille ja muille toimijoille. Määrärahaista voitaisiin myös tehdä sopimuksia valtionhallinnon laitosten kanssa terveyden edistämisen hankkeista. Määrärahaa saisi myös käyttää määrärahan hallinnointiin liittyvien menojen maksamiseen. Määrärahoja ei myönnettäisi perustutkimukseen, opinnäytetöihin eikä kaupalliseen toimintaan tai sellaisen valmisteluun, ei myöskään kuntien, järjestöjen tai muiden toimijoiden pysyvään perustoimintaan. Esitys ei toisi muutoksia nykyiseen tilanteeseen.

Pykälän 2 momentin mukaan terveyden edistämisen määrärahaan tarkoitettu avustushakemukset ja hanke-ehdotukset tulisi toimittaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle laitoksen asettamassa määräajassa. Avustusha-

kemukset ja hanke-ehdotukset tulisi tehdä sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamalla lomakkeella.

Pykälän 3 momentin mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tekisi ministeriön vahvistaman hankekohtaisen käyttösuunnitelman pohjalta valtionavustuspäätökset ja sopimukset.

Pykälän 4 momentin mukaan hankkeen toteuttajan tulisi tehdä hankkeesta loppuselvitys Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle valtionavustuspäätöksen tai sopimuksen mukaisesti. Loppuselvitys tulisi tehdä sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamalla lomakkeella. Loppuselvityksessä kuvattaisiin hankkeen toteutus ja selvitettäisiin hankkeesta aiheutuneet kustannukset. Loppuselvityksen hyväksymisen jälkeen hankkeelle osoitettu määräraha voitaisiin maksaa kokonaisuudessaan.

4 § Arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos arvioisivat yhdessä terveyden edistämisen määrärahalta toteutetun toiminnan tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Arvioinnissa keskityttäisiin ensisijassa hankekokonaisuuksien arviointiin. Tehtävässä voitaisiin käyttää apuna myös ulkopuolisia asiantuntijoita.

5 §. Tarkemmat säännökset. Valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelman valmistelusta, sisällöstä, vahvistamisesta ja toimeenpanosta. Sosiaali- ja terveysministeriö antaisi vuosittain Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelman valmistelun linjaukset, painoalueet ja alustavan määrärahaehkeyksen seuraavalle vuodelle sekä vahvistaisi määrärahan liittyvät lomakkeet.

Valtioneuvoston asetuksella on tarkoitus säätää, että käyttösuunnitelman tulisi sisältää:

1) selvitys väestön terveyskäyttäytymisen kehityksestä sekä päihteiden käytön ja tupakoinnin määrässä ja rakenteessa tapahtuneista muutoksista sekä arvio eri toimenpiteiden vaikutuksista niihin;

2) tavoitteet tupakoinnin ja päihteiden käytön ehkäisylle ja vähentämiselle sekä terveyden edistämiseksi;

3) selvitys siitä, miten hankkeet kytkeytyvät tupakoinnin ja päihteiden käytön ehkäi-

syyn ja vähentämiseen sekä muuhun terveyden edistämiseen;

4) selvitykset hankkeista ja hankekokonaisuuksista ja niiden toteuttajista sekä toteutus-aikatauluista;

5) selvitykset hankkeiden ja hankekokonaisuuksien toteuttamisesta asianomaisena vuonna aiheutuvista kustannuksista;

6) selvitykset asianomaista vuotta seuraaville vuosille jatkuvien hankkeiden ja hankekokonaisuuksien toteuttamisesta aiheutuvista kustannuksista;

7) suunnitelma tulevien vuosien toiminnasta.

Käyttösuunnitelman vahvistamisen jälkeen sosiaali- ja terveysministeriö antaisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle käyttösuunnitelman toimeenpanopäätöksen.

6 §. Voimaantulo. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä elokuuta 2009. Esitetty voimaantuloaika mahdollistaisi sen, että vuoden 2010 käyttösuunnitelman valmistelu- ja täytäntöönpanotehtävät voitaisiin siirtää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen hoitettaviksi.

1.2. Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi

Lain 22 ja 23 § muutettaisiin siten, että pykälissä sosiaali- ja terveysministeriölle säädetty tehtävät siirrettäisiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle. Tehtävät liittyvät kiinteästi terveyden edistämisen määrärahan hallintoihin ja ovat luonteeltaan sellaisia tehtäviä, jotka soveltuvat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toimialaan paremmin kuin ministeriötasolle.

Ehdotetun 22 §:n mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen olisi seurattava ja tutkittava toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetussa laissa säädettyjen toimenpiteiden sekä tupakkavalmisteiden vähittäismyyntihintojen muutosten vaikutusta tupakoinnin yleisyyteen sekä tehtävä ja tuettava tupakoinnista aiheutuvien terveysvaarojen ja -haittojen vähentämiseen liittyvää tutkimus-, seuranta- ja kehittämistyötä.

Lain 23 §:n asiasisältö säilyisi ennallaan ja sen mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja sen kanssa yhteistyössä lääninhallituksen olisi:

1) huolehdittava valtakunnallisesta ja alueellisesta toiminnasta tupakoinnin vähentämiseksi;

2) järjestettävä muille valtion viranomaisille ja kunnille terveystasvatusohjelmia sekä muuta aineistoa tupakoinnin aiheuttamista terveysvaaroista ja -haitoista;

3) annettava erityisesti lasten ja nuorten parissa toimiville henkilöille, terveydenhuoltoalan ammattihenkilöille, julkisuuden henkilöille, työnantajille ja joukkotiedotusvälineiden toimittajille ohjeita tupakoinnin välttämiseksi ja vähentämiseksi suositeltavista menettelytavoista.

Lain 27 § kumottaisiin, koska pykälän tupakoinnin ehkäisytyöhön ja terveystasvatukseen sekä terveystasvatusta tukevaan tutkimukseen, seurantaan ja toimintaan tupakoinnin vähentämiseksi käytettävää rahoitusta koskevat säännökset otettaisiin ehdotettuun terveyden edistämisen määrärahasta annettuun lakiin.

1.3. Raittiustyölaki

Lain 10 ja 11 § kumottaisiin, koska pykälien päihteiden käytön haittojen ehkäisyä tarkoittavan toiminnan rahoitusta koskevat säännökset otettaisiin ehdotettuun terveyden edistämisen määrärahasta annettuun lakiin.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Valtioneuvoston asetuksella on tarkoitus säätää terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelman valmistelusta, sisällöstä, vahvistamisesta ja toimeenpanosta.

3. Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä elokuuta 2009.

Ennen lakien voimaantuloa voitaisiin ryhtyä niiden täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**terveyden edistämisen määrärahasta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Terveyden edistämisen määräraha

Valtion talousarvioon otetaan vuosittain määräraha terveyden edistämiseen sekä päihteiden käytön ja tupakoinnin ehkäisyyn ja vähentämiseen. Määrärahan mitoituksessa otetaan huomioon väestön päihteiden käytön ja tupakoinnin yleisyys ja niistä aiheutuneet haitat sekä muu terveyskäyttäytyminen. Määräraha on tarkoitettu terveyden edistämisen kokeilu- ja kehittämishankkeisiin sekä terveyden edistämistä tukeviin tutkimushankkeisiin ja ohjelmiin.

2 §

Käyttösuunnitelma

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos valmistelee vuosittain sosiaali- ja terveysministeriölle ehdotuksen käyttösuunnitelmaksi.

Sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa määrärahan hankekohtaisen käyttösuunnitelman. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vastaa käyttösuunnitelman toimeenpanosta ministeriön päätöksen mukaisesti.

Käyttösuunnitelman valmistelussa ja toimeenpanossa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos voi käyttää apunaan muita hallinnonalan viranomaisia ja laitoksia sekä yksityisoikeudellisia yhteisöjä. Kun yksityisoikeudellinen yhteisö valmistelee ja toimeenpanee käyttösuunnitelmaa, tämän on noudatettava hallintolakiä (434/2003), kielilakiä (423/2003), saamen kielilakiä (1086/2003) ja viranomais-

ten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999).

3 §

Valtionavustukset ja sopimukset

Terveyden edistämisen määrärahasta voidaan myöntää valtionavustuksia järjestöille, säätiöille, kunnille ja muille toimijoille, tehdä sopimuksia valtionhallinnon laitosten kanssa terveyden edistämisen hankkeista ja käyttää osa määrärahan hallinnointiin liittyvien menojen maksamiseen.

Terveyden edistämisen määrärahaan tarkoitettavat avustushakemukset ja hanke-ehdotukset on toimitettava Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle sen asettamassa määräajassa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tekee hankekohtaisen käyttösuunnitelman pohjalta valtionavustuspäätökset ja sopimukset.

Hankkeen toteuttajan on tehtävä hankkeesta loppuselvitys ja toimitettava se Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle valtionavustuspäätöksessä tai sopimuksessa määrätyssä ajassa.

4 §

Arviointi

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos arvioivat vuosittain terveyden edistämisen määrärahalla toteutetun toiminnan tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Tehtävässä voidaan käyttää apuna ulkopuolisia asiantuntijoita.

5 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin terveyden edistämisen määrärahan käyttösuunnitelman valmistelusta, sisällöstä, vahvistamisesta ja toimeenpanosta.

6 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

2.

Laki**toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 13 päivänä elokuuta 1976 annetun lain (693/1976) 27 §, sellaisena kuin se on laeissa 910/1984 ja 894/2000, sekä
muutetaan 22 ja 23 §, sellaisina kuin ne ovat, 22 § laissa 768/1992 ja 23 § osaksi laissa 487/1999, seuraavasti:

22 §

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen on seurattava ja tutkittava tässä laissa säädettyjen toimenpiteiden sekä tupakkavalmisteiden vähittäismyyntihintojen muutosten vaikutusta tupakoinnin yleisyyteen sekä tehtävä ja tuettava tupakoinnista aiheutuvien terveysvaarojen ja -haittojen vähentämiseen liittyvää tutkimus-, seuranta- ja kehittämistyötä.

23 §

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja sen kanssa yhteistyössä lääninhallituksen on:

1) huolehdittava valtakunnallisesta ja alueellisesta toiminnasta tupakoinnin vähentämiseksi;

2) järjestettävä muille valtion viranomaisille ja kunnille terveyskasvatusohjelmia sekä muuta aineistoa tupakoinnin aiheuttamista terveysvaaroista ja -haitoista;

3) annettava erityisesti lasten ja nuorten parissa toimiville henkilöille, terveydenhuoltoalan ammattihenkilöille, julkisuuden henkilöille, työnantajille ja joukkotiedotusvälineiden toimittajille ohjeita tupakoinnin välttämiseksi ja vähentämiseksi suositeltavista menettelytavoista.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

3.

Laki**raittiustyölain 10 ja 11 §:n kumoamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §	2 §
Tällä lailla kumotaan 19 päivänä marras- kuuta 1982 annetun raittiustyölain (828/ 1982) 10 ja 11 § niihin myöhemmin tehtyi- ne muutoksineen.	Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 .

Helsingissä 27 päivänä maaliskuuta 2009

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Sosiaali- ja terveysministeri *Liisa Hyssälä*

2.

Laki**toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 13 päivänä elokuuta 1976 annetun lain (693/1976) 27 §, sellaisena kuin se on laeissa 910/1984 ja 894/2000, sekä
muutetaan 22 ja 23 §, sellaisina kuin ne ovat, 22 § laissa 768/1992 ja 23 § osaksi laissa 487/1999, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

22 §

Sosiaali- ja terveysministeriön tulee huolehtia tässä laissa säädettyjen toimenpiteiden sekä tupakkavalmisteiden vähittäismyyntihintojen muutosten vaikutusten seurannasta ja tutkimisesta sekä tupakoinnista aiheutuvien terveysvaarojen ja -haittojen vähentämiseksi tarpeellisen tutkimus- ja kehittämistyön ohjauksesta ja yhteensovittamisesta.

23 §

Asianomaisen ministeriön ja sen alaisen lääninhallituksen tulee:

- 1) huolehtia valtakunnallisesta ja alueellisesta toiminnasta tupakoinnin vähentämiseksi;
- 2) järjestää muille valtion viranomaisille ja kunnille terveyskasvatusohjelmia sekä muuta aineistoa tupakoinnin aiheuttamista terveysvaaroista ja -haitoista; *sekä*
- 3) antaa erityisesti lasten ja nuorten parissa toimiviin henkilöihin, terveydenhuoltoalan ammattihenkilöihin, julkisuuden henkilöihin, työnantajiin ja joukkotiedotusvälineiden toimittajiin *kohdistuvia* ohjeita tupakoinnin välttämiseksi ja vähentämiseksi suositeltavista menettelytavoista.

Ehdotus

22 §

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on seurattava ja tutkittava tässä laissa säädettyjen toimenpiteiden sekä tupakkavalmisteiden vähittäismyyntihintojen muutosten vaikutusta *tupakoinnin yleisyyteen sekä tehtävä ja tuettava tupakoinnista aiheutuvien terveysvaarojen ja -haittojen vähentämiseen liittyvää tutkimus-, seuranta- ja kehittämistyötä.*

23 §

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja sen kanssa yhteistyössä lääninhallituksen on:

- 1) *huolehdittava* valtakunnallisesta ja alueellisesta toiminnasta tupakoinnin vähentämiseksi;
- 2) *järjestettävä* muille valtion viranomaisille ja kunnille terveyskasvatusohjelmia sekä muuta aineistoa tupakoinnin aiheuttamista terveysvaaroista ja -haitoista;
- 3) *annettava* erityisesti lasten ja nuorten parissa toimiville henkilöille, terveydenhuoltoalan ammattihenkilöille, julkisuuden henkilöille, työnantajille ja joukkotiedotusvälineiden toimittajille ohjeita tupakoinnin välttämiseksi ja vähentämiseksi suositeltavista menettelytavoista.

Voimassa oleva

Ehdotus

27 §

Valtion tulo- ja menoarvioon on vuosittain otettava määräraha, joka vastaa vähintään 0,45 prosenttia tupakkaveron arvioidusta vuotuisesta tuotosta.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua määrärahaa käytetään tupakoinnin ehkäisytyöhön, terveyskasvatukseen sekä 7 luvussa tarkoitettuun ja terveyskasvatusta tukevaan tutkimukseen, seurantaan ja toimintaan tupakoinnin vähentämiseksi sosiaali- ja terveysministeriön vuosittain vahvistaman käyttösuunnitelman mukaisesti. Käyttösuunnitelman valmistelussa ja toimeenpanossa voidaan sopia hallintotehtävien antamisesta asianomaisen hallinnonalan viranomaiselle ja laitokselle sekä yksityiselle. Kun edellä tarkoitettua käyttösuunnitelmaa valmistelee ja toimeenpanee yksityisoikeudellinen yhteisö tai henkilö, tämän on noudatettava hallintomenettelylakia (598/1982), asiakirjain lähettamisestä annettua lakia (74/1954), kielilakia (148/1922), saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettua lakia (516/1991) ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999).

27 §

(kumotaan)

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuu-
ta 20 .
